

Юда Л. А.

Проблеми гендерної освіти студентської молоді

У статті аналізуються гендерні проблеми студентської молоді. Автор намагається виокремити шляхи запровадження гендерного компонента в освітній та навчально-виховний процес вищого навчального закладу.

Ключові слова: студентська молодь, гендер, гендерна педагогіка, гендерна освіта, гендерні підходи.

Yuda L.A.

The Problems of Gender Education of Students' Youth

The gender problems of students' youth are analysed in this article. The author tries to separate the ways of introduction the gender component in educational and educational upbringing processes of higher educational establishment.

Key words: students' youth. Gender, gender pedagogics, gender education, gender approaches.

Постановка проблеми та її значення. Європейська інтеграція як стратегічний напрям розвитку нашої держави передбачає формування державної молодіжної політики, орієнтованої на кращі європейські та світові взірці демократичного розвитку суспільства. Головна умова для виходу українського суспільства на європейський і світовий рівень – забезпечення гендерної рівності, що є важливим аспектом розвитку людського потенціалу.

Становлення української держави, утвердження цивілізованих норм життя, інтеграція в Європейське співтовариство передбачає гармонізацію суспільних відносин. Розвиток нашого суспільства вимагає радикальних змін у забезпеченні рівних можливостей представників обох статей у різних сферах суспільного життя та законодавчого закріплення й правового втілення гендерних правозахисних механізмів, розроблення стратегії гендерної політики та її реалізації в Україні, активної участі в цьому процесі молоді [8].

Однією із складових реалізації європейського вибору для української молоді є освіта – інтеграція знань про Європу та європейські цінності, розроблення навчальних курсів, програм, реалізація проектів, організація

співробітництва з навчальними закладами європейських країн; студентського та учнівського обміну через державні та міжнародні програми; приєднання до Болонського процесу, узгодження відповідних норм і стандартів [6, с. 12].

Аналіз останніх досліджень. Гендерна педагогіка та пошук шляхів формування гендерної чутливості в майбутніх педагогів став предметом дослідження В. Кравця. Своє бачення методології гендерної освіти і педагогіки обґрунтувала О. Луценко.

Важливий внесок у розроблення гендерного підходу в педагогічній освіті внесли О. Вороніна (проблеми розроблення теорії й методології гендерних досліджень, визначення місця та ролі гендерного виховання в системі професійної підготовки студентів); Л. Штильова (розроблення методичних програм для вчителів з питань упровадження гендерної освіти і виховання в середній школі); І. Кльоцина (шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей, розроблення практикуму з гендерної проблематики для студентів з метою подолання гендерних стереотипів).

Інтеграцією гендерного підходу в педагогічний простір вищої школи та розробленням гендерно-освітніх механізмів займається О. Кікінеджи.

Розвитку гендерних досліджень в Україні, заснуванню центрів гендерних досліджень, відкриттю наукових кафедр (гендерних студій) при ВНЗ України сприяє «Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні» ЄС – ПРООН.

Метою написання статті є виокремлення та аналіз гендерних проблем студентської молоді і пошук шляхів запровадження гендерного компонента в освітній та навчально-виховний процес сучасних вищих навчальних закладів.

Аналіз сучасних досліджень дозволяє виокремити *гендерні проблеми студентської молоді*, серед яких особливо слід відзначити *проблеми формування гендерного світогляду, подолання гендерних стереотипів, формування толерантності в суспільстві, попередження насилля, торгівлі людьми, подолання дискримінації, розв'язання проблем міграції, забезпечення захисту прав дітей та гендерної рівності в суспільстві та освіті.*

Побудова громадянського суспільства на засадах стійкого гендерно-збалансованого розвитку можлива через запровадження гендерних підходів у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, в освітній простір.

Традиційно *“гендер”* ми розглядаємо як поняття, що ввійшло в ужиток із соціології і трактує соціальну стать людини на відміну від біологічної. Це один із базових вимірів соціальної структури суспільства, соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, до ресурсів, у сімейних ролях та репродуктивній поведінці [8].

Навчання й виховання студентської молоді сьогодні великою мірою ґрунтується на статево-рольовому підході, який істотно обмежує розвиток особистості рамками традиційних гендерних ролей в основних сферах життєдіяльності людини – родині, вихованні дітей, освіті, роботі й професії, відпочинку.

Упровадження гендерних підходів у діяльність вищих навчальних закладів дасть змогу розширити життєвий простір для розвитку індивідуальних здібностей юнаків та дівчат і задатків кожної особистості.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває запровадження *гендерної освіти* студентської молоді. „В цілому комплексі завдань освіта постає як одна з важливих стратегій подолання гендерної нерівності” [10, с. 42]. Важливість гендерної освіти полягає в тому, що саме вона впливає на формування світоглядних орієнтирів молодого людини.

На думку О. Луценко, „сьогодні *гендерна освіта* є особливою формою, в якій бачимо конструктивні взаємодії різних навчальних галузей. У рамках цієї конструктивної взаємодії зачіпаються питання змісту освіти та методик навчання [9, с. 498].

Гендерна освіта включає в себе систематичне навчання, просвіту (тобто пропаганду й розповсюдження гендерних знань і гендерної культури), стимулювання гендерної самоосвіти [7].

Актуалізує запровадження гендерної освіти в систему роботи вищих навчальних закладів чинна нормативно-правова база України, в якій закладені принципи рівного доступу до якісної освіти, а саме: ст. 24 Конституції України, Закон України „Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок” (Розділ V, с. 21) [2], Закон України „Про освіту” № 100/96-ВР від 23.05.1991[1], наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№839 від 10.09.2009) [3].

У Законі України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» від 08.09.05 р. зазначено:

Стаття 21. Навчальні заклади забезпечують:

До навчальних програм вищих навчальних закладів, курсів перепідготовки кадрів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, та факультативне вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства [1].

Але, незважаючи на закон, вивчення гендерних відносин вельми слабо інтегроване в систему вищої освіти. Ураховуючи тенденції сучасного суспільного життя, необхідно навчити студентів орієнтуватися в різних соціальних уявленнях про своє гендерне призначення з подоланням дискримінації.

Запровадження гендерної освіти у низці вищих навчальних закладів України стало можливим завдяки дії в Україні проекту Євросоюзу «Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні», метою якого є підвищення кваліфікації вчителів, спрямоване на подолання гендерних стереотипів та гармонійне виховання молоді, готової жити в майбутньому суспільстві рівних можливостей для жінок і чоловіків.

Програма підтримує розроблення гендерно-чутливих програм для студентів педагогічних та інших ВНЗ та сприяє інтеграції гендерної освіти в систему вищої школи.

На базі п'яти педагогічних університетів України (Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України, Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, Національного університету «Острозька академія», Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка) створені кафедри – гендерні студії.

Вони впроваджені в академічну структуру університетів і будуть працювати за спеціально розробленими освітніми планами. У Маріупольському державному гуманітарному університеті відкрито Центр гендерних досліджень і освіти.

Ці та низка інших заходів, ужитих вищими навчальними закладами України, дають змогу окреслити **початкові напрями** діяльності ВЗН в запровадженні гендерних підходів: *розроблення нових та оновлення попередніх гендерних курсів, упровадження гендерних модулів у різні навчальні дисципліни у ВНЗ; розуміння студентами та педагогами змісту основних гендерних категорій; реалізація принципів гендерної рівності до організації навчально-виховного процесу; набуття педагогами навичок проведення гендерного аналізу; вміння розв'язувати проблеми навчання й виховання з позиції егалітарного підходу; формування гендерної свідомості студентської молоді шляхом поширення системи гендерних знань та реконструкції статевих стереотипів; сприяння гендерному самовизначенню молоді на засадах рівноправ'я, розвиток гендерної чутливості та толерантності попри статеві стереотипи та упередження [5].*

У Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка початковим етапом гендерної освіти стала просвітницька діяльність і наукові дослідження з історії жіночого руху, аналіз жіночого фактора в політичному, економічному й соціальному житті суспільства. При кафедрі етнології та краєзнавчо-туристичної роботи вже п'ять років працює проблемна науково-дослідницька група, яка займається вивченням історії жіночого руху в Україні і, зокрема, на Чернігівщині. На кафедрах Інституту

історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського виконано низку магістерських та дипломних робіт з відповідною тематикою: „Розвиток жіночої освіти в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)”; „Соціально-рольовий статус українських жінок у II половині XVII – XVIII ст.”; „Сімейно-шлюбні відносини в Україні за доби Середньовіччя та раннього Нового часу: гендерний аспект”; „Розвиток жіночого руху в Україні (кінець XIX – поч.. XX ст.)”; „Громадсько-політична та культурно-мистецька діяльність жіноцтва Чернігівщини початку XX ст.”; „Жіночі делегатські збори Чернігівщини як складова жіночого руху в Україні в 20-30-х рр. XX ст.”; „Історія жіночого руху на Чернігівщині в 20-30-х рр. XX ст.”.

Викладачі ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка працюють над проблемами дослідження ролі жінки в світовій історії і в історії України, подолання гендерних стереотипів, гендерної освіти в підготовці психологів, гендерної соціалізації студентської молоді, формування відповідального батьківства та підготовки студентів до сімейного життя.

Результати досліджень знайшли своє відображення в матеріалах восьми науково-практичних конференцій, проведених педуніверситетом разом з Чернігівською обласною державною адміністрацією та обласною організацією Співки жінок України „Жінки Чернігівщини: історія і сучасність”.

Актуальною залишається проблема *розроблення нових та оновлення попередніх гендерних курсів, упровадження гендерних модулів у різні навчальні дисципліни в університеті*. До програми підготовки фахівців за спеціальністю „Історія, спеціалізація: людина і світ” включено курс „Гендерна проблема в історії”, у системі підготовки практичних психологів читається курси „Гендерна психологія” і „Диференційована психологія”, для спеціальності „Соціологія” – курс „Гендерні дослідження”. Але цього замало для восьми факультетів, які функціонують у ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка.

Важливим засобом запровадження гендерних підходів у діяльність вищих навчальних закладів є участь викладачів і студентів у гендерних тренінгах, опанування інтерактивними формами роботи. Перші проведені тренінги

показали, що майже всі учасники володіли основами і розумінням важливості гендерної політики, а тому матеріал сприймався позитивно, були доброзичливі конструктивні дискусії й обмін думками. Важливим було те, що в гендерному тренінгу брали участь чоловіки (викладачі і студенти), які склали 30% учасників, і це свідчить, що зацікавленість у розв'язанні гендерних проблем все більше проявляється не тільки з боку жінок, а й чоловіків. Під час визначення пріоритетних питань у процесі організації і впровадження гендерної освіти чітко окреслено наявність у регіоні проблем як жіночого, так і чоловічого гендеру, що особливо актуально для міст і навчальних закладів обласного значення.

“Круглі столи”, дискусії та лекційний матеріал закріпили в учасників думку про необхідність гендерної освіти, упровадження гендерних курсів у вищих та середніх навчальних закладах і формування на цій основі позитивного гендерно-чутливого світогляду майбутніх фахівців.

Як викладачі, так і студенти із зацікавленістю поставилися до проблеми формування гендерного світогляду, ознайомились з історією розвитку гендерної теорії, виявили на практиці рівень засвоєння теоретичних та базових понять гендеру.

Учасниками розглянуто гендерні стереотипи, їх функції, прийоми виявлення стереотипів, указано на способи руйнування гендерних стереотипів, що може продуктивно вплинути на гендерні ролі в суспільстві і на зміну світогляду відносно соціально-рольового статусу чоловіків і жінок.

У процесі розгляду національного механізму забезпечення гендерної рівності з позицій гендерної чутливості проаналізований Закон України „Про вищу освіту” та інші нормативно-правові акти, які регулюють розвиток вищої освіти в Україні.

У ході обговорення й представлення мікро-групами своїх гендерних проєктів розроблено три проєкти пропозицій.

Стратегії позитивних дій упровадження гендерних підходів у діяльність ВНЗ:

- включення гендерного моніторингу до складових наукової політики університету – у діяльність наукових кафедр, проблемних дослідницьких груп, наукових лабораторій, конкурсних програм, конференцій;
- залучення кваліфікованих жінок у структури, які визначають і розробляють наукову політику й оцінюють її;
- розроблення й упровадження програм гендерної рівності в навчально-виховний процес ВНЗ;
- сприяння в освіті дівчатам і допомога їм у виборі наукової професії;
- зустрічі з жінками-науковцями, співробітництво з ними;
- висвітлення у ЗМІ наукових досліджень як чоловіків, так і жінок;
- сприяння публічному розумінню важливості науки й престижності наукової роботи;
- підтримка наукової кар'єри жінок, а саме: забезпечення роботою всіх жінок у тих галузях, де вони представлені найменше;
- спеціальна фінансова підтримка зростання наукової кваліфікації жінок, повернення їх до наукової діяльності після перерви, спричиненої доглядом за дітьми; поїздок на конференції жінок, які мають дітей;
- встановлення за необхідністю жінкам і чоловікам гнучкого графіка робочого часу;
- сприяння діяльності жіночих наукових організацій;
- створення умов для паритетного представництва чоловіків і жінок у науковій та дослідницькій роботі;
- обговорення проблеми гендерної рівності в науково-дослідницькій роботі під час проведення «круглих столів», організації роботи науково-методичних комісій і проблемних дослідницьких груп і семінарів;
- ініціювання проведення науково-практичної конференції "Гендерна освіта як фактор сталого розвитку українського суспільства".

Стратегії позитивних дій упровадження гендерних підходів у навчальні курси ВНЗ:

- інституалізація гендерної освіти в середній і вищій школі;

- створення умов для інформування ректорів і проректорів з питань гендерної освіти та їх готовності до впровадження гендерних курсів у навчальні плани і програми;
- розв'язання проблеми зацікавленості адміністрації закладів в актуальності гендерної освіти;
- підготовка викладачів вишів для викладання гендерних курсів;
- обмін досвідом, обговорення специфіки викладання основ гендерної теорії в різних типах навчальних закладів;
- створення технологій інтеграції гендерної тематики в зміст гуманітарних дисциплін у системі вищої і середньої освіти, розроблення відповідних науково-методичних рекомендацій;
- формування позитивного ставлення студентів до гендерних знань;
- поступова підготовка студентської громадської думки до сприйняття проблем гендерної освіти, проведення «круглих столів», дискусій відповідної тематики («Перспективи гендерної освіти в Україні», «Образ жінки в ЗМІ, кіно, рекламі», «Образ чоловіка в ЗМІ, кіно, рекламі», «Жінка – суб'єкт і об'єкт соціальної політики», «Чоловік – суб'єкт і об'єкт соціальної політики»);
- запровадження спеціальних гендерних курсів у навчальний процес вишу;
- проведення гендерних досліджень;
- підготовка кваліфікованих спеціалістів у сфері гендерних досліджень;
- включення гендерного компонента в зміст кваліфікаційних вимог щодо професійного рівня бакалавра, спеціаліста, магістра.

Саме визнання цих позицій ми вважаємо головним досягненням нашої діяльності.

Стратегії позитивних дій упровадження гендерних підходів у діяльність органів студентського самоврядування:

- організація і проведення занять і тренінгів для студентської молоді з метою формування гендерної грамотності й гендерного світогляду;

- запровадження в культурно-виховний процес із студентською молоддю гендерно-орієнтованих програм, спрямованих на формування жіночого і чоловічого лідерства;
- залучення студентів до участі в щорічній акції „16 днів проти гендерного насильства” та в просвітницьких заходах з попередження та профілактики дискримінації статей та насильства;
- актуалізація проблем пропаганди здорового способу життя як юнаків, так і дівчат;
- створення при педуніверситеті „Юридичної клініки” з метою розповсюдження юридичної грамотності та захисту прав юнаків та дівчат;
- розроблення студентським парламентом разом із профспілковою організацією проекту „Школи відповідального батьківства” з метою підготовки юнаків та дівчат до сімейного життя;
- ініціювання створення при студентському парламенті „Студентського кар’єрного центру” (молодіжного центру зайнятості) з метою навчання та подальшого працевлаштування юнаків та дівчат випускних курсів за додатковими спеціалізаціями та подолання проблем молодіжного безробіття.

Майже всі учасники тренінгу висловили побажання проходження такого тренінгу представниками вищого керівного складу університету. Також визнали й важливість співпраці їхніх структур із громадськими організаціями з гендерних питань .

Наведені приклади свідчать, що проблеми гендерного розвитку особистості набувають особливої актуальності в умовах розбудови громадянського суспільства, бо саме в культурі суспільства формується не лише гендерна поведінка студентської молоді, а й концепція чоловічої і жіночої психології, любові, продовження роду, особистісної самореалізації.

Джерела та література:

1. Закон України „Про освіту” № 100/96-ВР від 23.05.1991 // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР) – 1991– N 34 – ст.451.
2. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» № 2866-IV. від 08.09.05 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2005 – N 52 – ст.561.
3. Наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№839 від 10.09.2009) // <http://osvita.ua/legislation/other/4849>.

***

4. Гендерна освіта в Україні: спочатку навчатимуться вчителі // Україна – Євросоюз у деталях. – 2010. – № 2. – С. 14 – 15.
5. Кікінежді О. Паритетна демократія: Гендер у освітній парадигмі вищої школи: досвід та перспективи // <http://gender.at.ua/publ/2-1-0-144>.
6. Коновалов А. Молодіжна політика в контексті євроінтеграції // Я: Информационно-просветительское издание. – 2006. – № 4 (16).– С. 12.
7. Кравець Володимир Петрович, Гендерна педагогіка: навчальний посібник / Володимир Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 415 с.
8. Кучинський Б., Грабовська Т. Складові гендерного виховання студентської молоді // http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Pedagogica/73913.doc.htm
9. Луценко О.А. Гендерна освіта й педагогіка // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: „К.І.С.”, 2004. – С. 476 – 501.
10. Чухим Н.Д. Стратегії гендерної освіти у вищій школі // Проблеми освіти. Науково-методичний збірник / Кол. авт. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. – Вип.. 36. – С. 42 – 47.